

Андрій Іванович Яблонський,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології, докторант,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
вул. Садова, 2, м. Умань, Україна

СЕРЕДОВИЩЕ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ ЯК ПРЕДМЕТ ГУМАНІТАРНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У статті проаналізовано сутність поняття «освітнє середовище»; дефініційовано поняття «предметно-розвивальне середовище», задля чого відокремлюється тлумачення понять «предметне середовище» з його змістовим наповненням предметними компонентами та «розвивальне середовище» з його розвивальним психолого-педагогічним потенціалом.

Ключові слова: освітнє середовище, предметно-розвивальне середовище, освітній простір, гуманітарно-психологічна експертиза, психологічна безпека.

Актуальність розробки гуманітарно-психологічної експертизи освітнього середовища обумовлено кардинальними змінами, які відбулися як у соціальній сфері, так і у сфері освіти, що призвело до розходження мети навчання та вимог, які ставляться перед випускником закладу освіти. Відтак, актуалізувалося завдання створення в освітніх закладах такого освітнього середовища, яке стане розвивальним та підтримувальним ресурсом особистісного потенціалу учнів/студентів. Розходження між декларованими та реальними цінностями у ході реалізації освітнього процесу, відсутність здорового консерватизму та не виправдана відкритість сучасної школи інноваціям з їх неочевидною ефективністю, неузгодженість у вимогах суспільства до випускників школи актуалізують необхідність експертизи освітнього середовища, оскільки розвиток психологічного ресурсу людини, збільшення «психологічних внесків» в освітній простір мають не менш важливе значення, ніж економічні внески. Проведення експертизи в освіті ускладнюється різноманітністю підходів до аналізу цієї діяльності, відсутністю узгоджених способів вивчення та критеріїв оцінки освітньої практики. Експертна діяльність, спрямована на вивчення і оцінку освітніх процесів, потребує визначення та розробки теоретичних основ та технологій їх експертування.

Результати аналізу низки наукових досліджень показали, що у психолого-педагогічній науковій літературі останнім часом з'явилися праці, присвячені вирішенню цієї проблеми (О. Анісімов, Р. Апресян, С. Братченко, О. Лактіонова, С. Максименко, Г. Мкртчян, В. Панок, В. Слободчиков, В. Татенко, А. Тубельський, Ю. Швалб, М.-Л. Чєпа, Б. Юдін, В. Ясвін). Більшість із вказаних авторів зосереджують увагу на дослідженні в основному прикладних аспектів експертної діяльності в сфері освіти, оминаючи її теоретичні засади.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні предметно-розвивального середовища освітнього закладу як предмету гуманітарно-психологічної експертизи.

Методи: порівняльний аналіз і синтез філософсько-освітньої, психологічної та соціально-педагогічної літератури, які використовували для уточнення понятійно-категоріального апарату; аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду; класифікація, структурування й систематизація психолого-педагогічної практики організації психологічної експертизи.

Соціальне середовище як «суспільні, матеріальні та духовні умови, які оточують людину і забезпечують її існування, формування та діяльність» [9, с. 624] виступає стосовно особистості необхідною умовою її розвитку, становлення, виховання, навчання та соціалізації. Поведінка і діяльність людини, формування всіх її психічних функцій нерозривно пов'язані з навколишнім середовищем і зумовлюються ним. Л. Виготський справедливо зазначав: «Середовище для людини... є соціальним середовищем, оскільки там, де воно виступає навіть як природне, все ж у його ставленні до людини завжди наявні визначальні соціальні моменти. Відносно нього людина завжди користується соціальним досвідом» [4, с. 88].

Елементи соціального середовища можуть впливати на людину прямо або опосередковано, стихійно або цілеспрямовано. Їхній вплив може бути випадковий або закономірний, мати постійний, стійкий або короткотривалий характер. Різні елементи середовища діють на свідомість і поведінку особистості з різним ступенем ефективності, яка залежить від єдності, цілісності, докорінної спрямованості об'єктивних умов соціального середовища.

Розглянемо докладніше загальні підходи у психолого-педагогічному вивченні середовища. Здійснюючи аналіз наукових джерел, у яких подано характеристику цього поняття, доходимо висновку, що середовище, широке за обсягом, об'єднує сукупність зовнішніх умов, факторів і об'єктів, у взаємодії з якими живе та розвивається організм і особистість. Саме поняття «середовище» з достатньою повнотою описує Г. Андрєєва у праці «Психологія соціального пізнання» [1]. У середовищі автор виокремлює такі чотири

підсистеми: 1) природне середовище – загальне «гло» суспільства: стан атмосфери, водний компонент, поверхня землі, структура ландшафту, тваринний та рослинний світ, клімат, густина населення; 2) середовище «другої природи» – модифікація природного середовища, перетвореного людьми: угіддя, дороги, зелені насадження, свійські тварини, культурні рослини; 3) «третя природа» – штучний світ, створений людиною, який не має аналогів у природному світі (тобто «неолюднена природа»): асфальт, бетон, міст, простір життя і роботи, транспорт, технологічні об'єкти, меблі, культурно-архітектурне середовище; 4) соціальне середовище – своєрідна інтеграція трьох попередніх середовищ, що створює певну якість життя [1, с. 207]. Сукупність природних та соціальних факторів середовища утворює те, що називають «життєвим середовищем» або «безпосередньо життєвим середовищем». Його характеристики подаються у психологічних термінах та виокремлюються як: а) внутрішнє середовище індивіда – модельоване свідомістю уявлення про «своє середовище» або «образ». Деякі дослідники називають це «імпліцитними теоріями середовища», подібно «імпліцитним теоріям особистості», тобто суб'єктивними уявленнями про характеристики цього середовища [1, с. 207- 208]. Внутрішнє середовище індивіда включає сукупність знань і навичок, які в ньому можуть актуалізуватися; б) «первинна екоструктура» – життєвий простір, безпосередньо моє середовище життя (будинок, кімната, речі) своєрідне продовження мого власного «Я». Психологічно це середовище формує почуття власника – «мій» світ; в) «групова екоструктура» – середовище спільноти: територія підприємства, місце роботи, клуб, спортивна секція тощо. Саме це безпосереднє життєве середовище є основою ідентифікації особистості з певним місцем її існування та перебування [1, с. 208]. Отже, як стверджує Г. Андреева, «середовище сприймається як суттєва характеристика соціального буття людини» [1, с. 209].

Соціальне середовище породжує той або інший спосіб життя, який утворюють сукупність та специфіка суспільних відносин на певному етапі їхнього розвитку та відповідний образ мислення і поведінку суб'єкта. При вивченні умовних меж, динамізму, інтенсивності взаємодії соціального середовища із соціальними об'єктами слід ураховувати систему матеріальних елементів, включених у безпосереднє оточення особистості, які здійснюють на неї постійний вплив; пропорції безпосереднього й опосередкованого спілкування, його інтенсивність, широту, спрямованість, що розглядаються у взаємозв'язку; обсяг груп та особистостей, які взаємодіють з особистістю, що вивчається; масштаб і глибину соціалізації особистості.

Суттєве доповнення у варіанти визначення середовища, які наявні у педагогіці та психології, вніс М. Хейдметс, який виділив поняття «світ» і «середовище», що не є тотожними. На його погляд, поняття «середовище» охоплює лише ту частину світу, з якою

суб'єкт взаємодіє. Звернений до буття суб'єкта світ набуває якості середовища, проте себе в ньому не вичерпує. Середовище виконує роль посередника між суб'єктом і світом, який його оточує. Через перетворення середовища суб'єкт розширює межі світу та самовдосконалюється [10]. Отже, середовище є категорією, що існує тільки у співвідношеннях «суб'єкт-середовище». Таке положення набуває методологічного значення, оскільки дає можливість пояснення існуючого розмаїття визначень і характеристик середовища.

Паралельно з поняттям «середовище» в наукових джерелах досить часто користуються поняттям «простір», який у філософії тлумачиться як одна із основних об'єктивних форм існування матерії, що характеризується протяжністю та об'ємом; як місце, здатне вмістити що-небудь; як множина об'єктів, між якими встановлені певні відносини. У психології категорія «простір» розглядається як одна із важливих складових онтогенезу, яка залежить від соціально-економічних умов життя, стану культури та самосвідомості людини. У середовищній персонології простір є об'єктом аналізу взаємозв'язків між особистістю, її внутрішнім світом і тим простором, тим середовищем, де знаходиться суб'єкт. Таким чином, категорія «простір» використовується досить широко, але достатньо варіативно та багатоаспектно (освітній, виховний, природний, простір школи та простір вишу, розвивальний, ігровий тощо). На думку В. Данюшенкова та Н. Іванової, найбільш розробленою є категорія освітнього простору, якому притаманні такі ознаки: єдність та цілісність; компонентний склад, який містить як індивідуальні, так і колективні суб'єкти; взаємозв'язок і структурованість цих елементів; відкритість простору (зв'язок із середовищем); значущість для суб'єктів за рахунок різноманітності, відкритості пропозицій, рухливості, лабільності змісту, гнучкості структури тощо, наявність попереднього задуму створення освітнього простору та його здатність до змін; наявність можливостей, які перевищують потреби суб'єкта в конкретний момент часу, що забезпечує можливість вибору, педагогічна доцільність організації освітнього простору. Завдяки його гнучкості зберігаються зони неупорядкованості, в яких зароджуються нові цінності, форми, методи та зміст [6, с. 29].

Поняття «освітнє середовище» досить широко використовується у наукових публікаціях, присвячених проблемам розвитку освіти. Водночас, слід відмітити, що воно майже ніколи не стає об'єктом спеціального дослідження (виключення становлять дослідження Н. Гонтаровської [5] та В. Ясвіна [11]), а, відтак, «немає чіткого і однозначного визначення та тлумачення дослідниками в широкому розумінні як оточення суб'єкта виховання й навчання у процесі його діяльності» [5, с.23].

Освітнє середовище розуміють як підсистему соціокультурного середовища, як сукупність історично сформованих факторів, обставин, ситуацій і як ціліс-

ність спеціально організованих педагогічних умов розвитку особистості учня [2, с.11].

У психолого-педагогічній літературі існує декілька підходів до визначення освітнього середовища як одного із найважливіших чинників розвитку особистості. Зокрема, Б. Бім-Бад, А. Петровський, підкреслюють, що «освітнє середовище – це сфера життєдіяльності дитини, яка постійно змінюється. Воно вбирає в себе розмаїття опосередкованих культурою зв'язків вихованців зі світом, який їх оточує, вчить виокремлювати пізнання з власної діяльності, зі спостережень і сприймання, розкривати життєве значення об'єктів, які досліджуються, усвідомлювати принципи власних дій та керуватися ними у нових ситуаціях (здійснювати перенесення дій, яке займає важливе місце в освітньо-му процесі та практичному житті)» [3, с.6].

Однією з найбільш фундаментальних теорій функціональної єдності людини та середовища стала теорія екологічного комплексу О. Дункана та Л. Шноре, яка стала методологічною основою формування екологопсихологічного підходу до створення освітнього середовища (Е. Клімов, Г. Ковальов, В. Панов та ін.), сутністю якого є організація процесу навчання відповідно до вікових та індивідуальних можливостей розвитку дитини [7, с. 13]. Задля реалізації цього підходу, на думку В. Панова, необхідно розробити психологічні принципи функціонування освітніх середовищ, які б забезпечували розвиток загальних та творчих здібностей учнів і були побудовані з урахуванням психологічних та вікових особливостей розвитку дітей, тобто не шкодили їхньому психічному та фізичному здоров'ю [7]. Дослідник трактує освітнє середовище як комплекс таких змістових значень: сукупність можливостей для навчання учнів, а також виявлення та розвитку здібностей та особистісних потенціалів; засіб навчання і розвитку. Якщо учень сам обирає або виборює для себе освітнє середовище, тоді він стає суб'єктом саморозвитку, а освітнє середовище – об'єктом вибору відповідних засобів розвитку; предмет проектування і моделювання. Спочатку освітнє середовище теоретично проектується, а потім – моделюється відповідно до цілей навчання, особливостей контингенту дітей та умов школи. В. Панов трактує освітнє середовище як систему впливів і умов, які створюють можливість як для розкриття ще не виявлених інтересів і здібностей, так і для розвитку уже виявлених здібностей та особливостей кожного учня, відповідно до притаманних кожному індивіду природних задатків і творчого потенціалу до саморозвитку [8, с. 42].

У контексті започаткованого дослідження варто дефініціювати поняття «предметно-розвивальне середовище», задля чого спочатку звернемося до відокремленого розгляду тлумачення понять «предметне середовище» та «розвивальне середовище». Більшістю дослідників «предметне середовище» трактується як сукупність матеріальних засобів, за допомогою яких здійснюється навчальний процес, тобто примі-

щення, оснащене різноманітними видами навчального обладнання і пристосоване до діяльності учителя і учнів.

Психологами встановлено, що місце розташування, розмір і просторове ранжування житла, як і кількість людей, що в ньому мешкають, опосередковано (а часто і цілком однозначно) відображається на характері організації соціального простору та часу міжособистісних стосунків, що складаються між членами конкретної сім'ї, і, відповідно, впливають на стиль та тактику виховних взаємодій з дітьми, що обумовлюють процеси їхнього формування внутрішнього психологічного та особистісного станів. Освітньо-предметне середовище навчально-виховного закладу виконує компенсаторну функцію, оскільки надає широкі можливості дитині з кожної сім'ї мати свій власний простір, обраний дитиною за вподобаннями, що відповідає тим завданням, які реалізуються за індивідуальною програмою її розвитку та узгоджуються з власним маршрутом успішності.

Відповідно до нормативних вимог щодо організації навчально-виховного процесу, законодавчо закріплених у документах МОН України, предметне середовище освітніх закладів на практиці має містити чотири зони, кожна із яких має своє змістовне наповнення предметними компонентами: перша зона пов'язана з реалізацією навчальної та трудової діяльності дітей (спеціалізовані кабінети, лабораторії, майстерні, теплиці тощо); друга зона – приміщення та обладнання для фізкультурно-оздоровчої діяльності дітей (спортивні зали, клуби, оздоровчі центри, спортивні та ігрові майданчики); третя зона – приміщення для художньо-естетичної діяльності (зали спеціалізовані і профільні кабінети, художні майстерні, художньо-естетичні центри); четверта зона – приміщення для суспільно-корисної та суспільно-організаційної діяльності (клубні приміщення, подвір'я навчального закладу, прилеглі території, а також приміщення інших організацій та підприємств). На сучасному етапі особлива увага приділяється інформаційно-предметному елементу середовища, оскільки він забезпечує функціонування системно-організованої моделі навчально-виховного процесу та індивідуальну підтримку суб'єктів освітнього процесу.

Зважаючи на те, що освітнє середовище є обов'язковою умовою зростання і розвитку особистості, його комплексне спрямування на розвиток дитини як цілісного організму необхідно розглядати у площині гуманізації педагогічного процесу, який є процесом підтримки оптимального для розвитку особистості стану освітнього середовища. Як вважає Н. Гонтаровська, створення необхідних умов для удосконалення освітнього середовища подальшого розвитку його просторової структури пов'язане із дотриманням певних принципів: гетерогенності та складності просторового-предметного компоненту освітнього середовища; зв'язку різноманітних функціональних зон просторового-предметного компонен-

ту освітнього середовища; гнучкості й керованості просторового-предметного компоненту освітнього середовища; організації просторового-предметного компоненту освітнього середовища як носія символічних повідомлень; організації індивідуалізованості (персоналізації) просторового-предметного компоненту освітнього середовища; організації автентичності (відповідності життєвим проявам) просторового-предметного компоненту освітнього середовища [5, с. 183]. Ми погоджуємося з науковцем у тому, що реалізація виокремлених принципів щодо організації просторового-предметного компоненту освітнього середовища забезпечує створення цілісного активного збагачення середовища перебування дітей у школі та їх особистісне зростання.

Розвивальний психолого-педагогічний потенціал освітнього середовища обумовлюється комплексом можливостей, які забезпечують процеси саморозвитку всіх суб'єктів освітнього середовища, що носить особистісно зорієнтований характер. Такий розвивальний потенціал середовища, на думку В. Ясвіна, пов'язаний із реалізацією можливостей його суб'єктів: задоволення фізіологічних потреб (пов'язане із функціонуванням просторового предметного компоненту освітнього середовища); засвоєння групових норм, цінностей та ідеалів (пов'язане із задоволенням потреби у безпеці); задоволення соціальних потреб у любові, повазі, визнанні, суспільному схваленні (на основі цілеспрямованого використання спеціальних психологічних технологій задля соціальної підтримки кожного суб'єкта освітнього процесу); задоволення потреби в праці, значущій перетворювальній діяльності на основі функціонування освітнього середовища, в якому кожен учень може реалізувати свої здібності у важливій, серйозній, корисній для суспільства діяльності; задоволення потреби у збереженні та підвищенні самооцінки, що передбачає організацію освітнього середовища, у якому предметом аналізу та оцінки є індивідуальна динаміка розвитку кожного суб'єкта освітнього процесу; задоволення та розвитку пізнавальної потреби в особливій сфері інтересів та нахилів на основі функціонування багатофункціонального освітнього середовища за різноманітними напрямками та організаційними підструктурами, які створюють реальне виховне середовище; задоволення та розвитку потреби в самостійному упорядкуванні

індивідуальної картини світу шляхом залучення суб'єктів до участі в обговоренні державних, регіональних проблем з дорослими та щодо особливостей розвитку суспільства та життєвого призначення людини; задоволення та розвитку потреби в естетичному оформленні простору, який оточує особистість; задоволення та розвитку потреби в підвищенні рівня майстерності у тій справі, яку виконують суб'єкти освітнього процесу; задоволення та розвитку потреби в самоактуалізації особистості шляхом забезпечення усіх вказаних можливостей розвитку суб'єктів і власне самого освітнього середовища [11].

Розвивальне освітнє середовище можна назвати справді розвивальним, якщо воно спроможне забезпечити комплекс можливостей саморозвитку усіх суб'єктів освітнього процесу. При цьому особистістю засвоюються соціальні цінності та проходить органічна їх трансформація у внутрішні.

Отже, значущість гуманітарно-психологічної експертизи освітнього середовища визначається об'єктивно наявною потребою вивчення впливу умов освітнього середовища на особистісний розвиток її суб'єктів, на підтримку та формування таких якостей особистості, які, за умови включення в суспільні відносини, забезпечували б суб'єкту успішне функціонування в соціумі. Тому експертиза якості освіти, розвиток експертно-психологічної компетентності фахівців є обов'язковою складовою модернізації сучасної системи освіти та реалізації у ній інноваційних процесів.

За сучасних кризових умов експертиза освітнього середовища актуалізується з позицій психологічної безпеки особистості, захищеності від негативних для її розвитку впливів. Експертиза психологічної безпеки освітнього середовища передбачає оцінку його актуального стану за критеріями референтності середовища для суб'єктів освітньої діяльності, рівня задоволення середовищем та його захищеності від психологічного насилля й аналіз причин такого стану середовища, прогнозування наслідків впливу стану освітнього середовища на розвиток особистості. За цих умов гуманітарно-психологічна експертиза реалізує свою розвивальну функцію, оскільки участь в експертних процедурах слугує потужним джерелом для професійного та особистісного розвитку усіх учасників освітнього процесу, що і становить перспективи подальшого наукового пошуку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г. М. Психология социального познания / Г. М. Андреева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 303 с.
2. Баева И. А. Тренинги психологической безопасности в школе / И. А. Баева. – СПб.: речь, 2002. – 251 с.
3. Бим-Бад Б. М. Образование в контексте социализации / Б. М. Бим-Бад, А.В. Петровский // Педагогика. – 1996. – № 1. – С. 3-8.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Под ред. В. В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – С. 387.
5. Гонтаровська Н. Б. Освітнє середовище як фактор розвитку особистості дитини: монографія / Н. Б. Гонтаровська. – К.: вид-во РВА "Дніпро-VAL", 2010. – 623 с.
6. Данюшенков В. С. Современные представления о социальном пространстве / В. С. Данюшенков, Н. В. Иванова // Педагогика. – 2004. – №9. – С. 28-33.
7. Панов В. И. Общие методологические проблемы экпсихологии детства: учителю об экологии

детства / В. И. Панов. – Черноголовка: изд. отдел ЦКФЛ РАО, 1995. – 88 с.

8. Панов В. И. Психологические аспекты построения образовательных технологий как условие оптимизации развития / В. И. Панов // Мир психологии. – 2004. – № 1. – С. 33-44.

9. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Иль-

ичов и др. – 2-е изд. – М.: Сов. Энциклопедия, 1989. – 815 с.

10. Хейдметс М. Субъект, среда и границы между ними / М. Хейдметс // Психология и архитектура. – Таллин. – 1983. – 148 с.

11. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 365 с.

REFERENCES

1. Andreeva, N. M. (2005). *Psykhohohyia sotsyalnoho poznanyia [Psychology of social cognition]*. 3rd ed. rev. Moscow: Aspekt Press [in Russian].

2. Baieva, Y. A. (2002). *Treningi psikhohy-cheskoy bezopasnosti v shkole [Psychological safety trainings at school]*. Saint Petersburg: rech [in Russian].

3. Bym-Bad, B. M., Petrovskiy, A. V. (1996). *Obrazovanye v kontekste sotsyalizatsyy [Education in the context of socialisation]*. *Pedagogika – Pedagogy, 1*, 3-8 [in Russian].

4. Vyhotskiy, L. S. (1991). *Pedagogicheskaya psikhologiya [Psychology of education]*. V. V. Davydov (Ed.). Moscow: Pedagogika [in Russian].

5. Hontarovska, N. B. (2010). *Osvitnie seredovyshe yak faktor rozvytku osobystosti dytyny: monohrafiia [Educational environment as a factor of the development of a child's personality]*. Kyiv: vyd-vo RVA "Dni-pro-VAL" [in Ukrainian].

6. Daniushenkov, V. S., Ivanova, N. V. (2004). *So-vremennyye predstavleniya o sotsyalnom prostranstve [Modern ideas of social space]*. *Pedagogika – Pedagogy, 9*, 28-33 [in Russian].

7. Panov, V. Y. (1995). *Obshchemetodologicheskie problemy ekopsikhologii detstva: uchytyelyu ob ekologii*

detstva [General methodological problems of ecological psychology of childhood: for a teacher about Childhood Ecology]. Chernoholovka: izd. ot del TsKFL RAO [in Russian].

8. Panov, V. Y. (2004). *Psikhologicheskie aspekty postroeniya obrazovatelnykh tekhnologiy kak usloviie optimizatsii razvitiya [Psychological aspects of the construction of educational technologies as a condition for development optimisation]*. *Mir psikhologii – The world of psychology, 1*, 33-44. [in Russian].

9. Averyntsev, S. S., Arab-Ohly, E. A., Ylychov, L. F. (1989). *Fylosofskiy entsyklopedycheskiy slovar [Philosophical Encyclopedic Dictionary]*. Moscow: Sov. Entsyklopediya [in Russian].

10. Kheidmets, M. (1983). *Subekt, sreda i granitsi mezhd u nimi [Subject, environment and the boundaries between them]*. *Psikhologiya i arkhitektura – Psychology and architecture*. Tallin [in Russian].

11. Iasvin, V. A. (2001). *Obrazovatel'naya sreda: ot modelirovaniya k proektirovaniyu [Educational environment: from modeling to designing]*. Moscow: Smysl [in Russian].

Андрей Иванович Яблонский,

кандидат психологических наук, доцент кафедры психологии, докторант,
Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины,
ул. Садовая, 2, г. Умань, Украина

СРЕДА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧЕРЕЖДЕНИЯ КАК ПРЕДМЕТ ГУМАНИТАРНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

В статье актуализована задача создания в образовательных учреждениях такой образовательной среды, которая станет развивающим и поддерживающим ресурсом личностного потенциала учеников/студентов. Внимание акцентировано на существующих расхождениях между задекларированными и реальными ценностями в ходе реализации образовательного процесса, отсутствии здорового консерватизма и неоправданной открытости современной школы инновациям с их неочевидной эффективностью, рассогласованности в требованиях общества к выпускникам школы. В связи с этим обоснована необходимость проведения психологической экспертизы образовательной среды, поскольку развитие психологического ресурса человека, увеличение «психологических взносов» в образовательное пространство имеют не менее важное значение, нежели экономическое. Указано, что проведение экспертизы в образовании осложняется разнообразием подходов к анализу этой деятельности, отсутствием согласованных между собой способов изучения и критериев оценки образовательной практики. Подчеркнуто, что экспертная деятельность, направленная на изучение и оценку образовательных процессов, требует определения и разработки теоретических оснований, а также технологий ее реализации. Поскольку социальная среда порождает определённый способ жизнедеятельности личности, который образуют совокупность и специфика общественных отношений на определенном этапе их развития и соответствующий образ мышления и поведения субъекта, внимание акцентировано на том, что при изучении условных границ, динамики, интенсивности взаимодействия социальной среды с социальными объектами следует учитывать систему материальных элементов, включённых в непосредственное окружение личности, которые влияют на нее; про-

порции непосредственного и опосредованного общения, его интенсивность, широту, направленность, которая рассматривается в их взаимосвязи, объём групп и личностей, которые взаимодействуют с изучаемой личностью; масштаб и глубину социализации личности. В статье подчеркивается, что в современных кризисных общественно-экономических условиях психологическая экспертиза образовательной среды актуализируется с позиций психологической безопасности личности, ее защищенности от негативных для развития влияний. Экспертиза психологической безопасности образовательной среды предусматривает оценку ее актуального состояния по критериям референтности среды для субъектов образовательной деятельности, уровня удовлетворенности средой и ее защищенностью от психологического насилия и предусматривает анализ причин такого состояния среды, прогнозирование последствий влияния состояния образовательной среды на развитие личности. При таких условиях гуманитарно-психологическая экспертиза реализует свою развивающую функцию, поскольку участие в экспертных процедурах служит мощным источником профессионального и личностного развития всех участников образовательного процесса, что составляет перспективы дальнейшего научного поиска.

Ключевые слова: образовательная среда, предметно-развивающая среда, образовательное пространство, гуманитарно-психологическая экспертиза.

Andrii Yablonskyi,

PhD (Candidate of Psychological Sciences), associate professor, doctoral student,

Department of Psychology,

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,

2, Sadova Str., Uman, Ukraine

EDUCATIONAL INSTITUTION ENVIRONMENT AS THE SUBJECT OF HUMANITARIAN PSYCHOLOGICAL EXPERTISE

The article actualised the task of educational institutions' environment creation, which will develop and maintain personal resource potential of pupils/students. The author emphasised that there are differences between declared and actual values during the implementation of the educational process, the lack of a healthy conservatism and unjustified openness of modern school to innovations with their unobvious efficiency; inconsistency in requirements of the society to school graduates. Therefore, it is reasonable to conduct psychological expertise of the educational environment, as the development of human psychological resource, increasing "psychological contributions" to the educational community are no less important than the economic contributions. Carrying out expertise in education is complicated by a variety of approaches to the analysis of this activity, the absence of agreed methods of study and evaluation criteria of educational practice. Expert activities aimed at the study and evaluation of educational processes require definition and development of the theoretical principles and technology of their implementation. As the social environment generates a particular way of life of an individual, which is formed by a set of social relations and its specifics at a certain stage of their development and corresponding way of individual's thinking and behaviour, attention is focused on the fact that while studying conventional boundaries, dynamism, intensity of interaction of the social environment with social objects, one should take into account the system of material elements included in individual's environment, the proportion of direct and indirect communication, its intensity, breadth, focus, which is considered in their interrelation; the number of groups of people who interact with the person being studied; the scope and depth of personality's socialisation. The author pointed out that under the current crisis socio-economic conditions, psychological expertise of the educational environment is updated from the standpoint of psychological safety of a personality, its protection from effects that are adverse for its development. The expertise of psychological safety of the educational environment provides an assessment of its current state according to the criteria of referentiality of the environment for the subjects of educational activity, the level of satisfaction with the environment and its protection from psychological violence, analysis of the reasons for a certain state of the environment, forecasting the effects of the influence of a certain state of the educational environment on personality development. Under these conditions, humanitarian and psychological expertise implements its developmental function, as participation in expert procedures serves as a powerful source for professional and personal development of all participants of the educational process, which can be considered as the prospect for further scientific research.

Keywords: educational environment, subject-developmental environment, educational space, humanitarian and psychological expertise.

Подано до редакції 21.11.2016

Рецензент: д. психол. н., проф. О. Д. Сафін